



جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۴۰۲، دوره ۶، شماره ۳، صص ۶۳-۳۸

ارزیابی نقش گردشگری در تغییر الگوهای فرهنگی نواحی روستایی با استفاده از مدل دیمتل (مورد مطالعه: روستای محمودآباد، شهرستان خداوند، استان زنجان)

ابوالقاسم تقی زاده فانید*^۱، حسین رضا شهبازی^۲

۱. گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده برنامه ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

dr.fanid.2012@gmail.com

۲. دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی - دانشکده برنامه ریزی و علوم محیطی دانشگاه تبریز.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۱۵

چکیده

صنعت گردشگری به عنوان صنعت سبز دارای جایگاهی ویژه در مباحث توسعه پایدار محیطی، به ویژه در روستاها و حفظ محیط زیست بوده که یکی از ابعاد آن گردشگری روستایی است. به طوری که توجه و توسعه ی آن می تواند برای کشورهای درحال توسعه که با معضلاتی چون نرخ بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه هستند، از اهمیت فراوانی به لحاظ تنوع بخشی اقتصادی برخوردار باشد. پژوهش حاضر به بررسی و ارزیابی نقش گردشگری در تغییرات فرهنگی (سبک ازدواج) روستای محمودآباد می پردازد. این تحقیق از نظر هدف، کاربردی و روش بررسی آن توصیفی - تحلیلی صورت گرفته است. جامعه آماری این تحقیق متشکل از ۱۵ نفر از مدیران محلی روستای محمودآباد و کارشناسان این حوزه را تشکیل می دهند. در پژوهش حاضر تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل موثر بر تغییرات الگوی فرهنگی ازدواج روستای محمودآباد بررسی شده است. یافته های حاصل از این پژوهش نشان می دهد عوامل میزان درآمد و سن ازدواج بیشترین تأثیرگذاری و نوع همسر یابی و همسر گزینی، میزان درآمد، سبک برگزاری ازدواج بیشترین تأثیرپذیری و عوامل میزان درآمد، سبک برگزاری ازدواج، نوع همسر یابی و همسر گزینی بیشترین تعاملات و روابط را با سایر عوامل دارا می باشند.

کلیدواژه: گردشگری روستایی، تغییر الگوهای فرهنگی روستا، مدل دیمتل، محمودآباد.

مقدمه و طرح مسئله

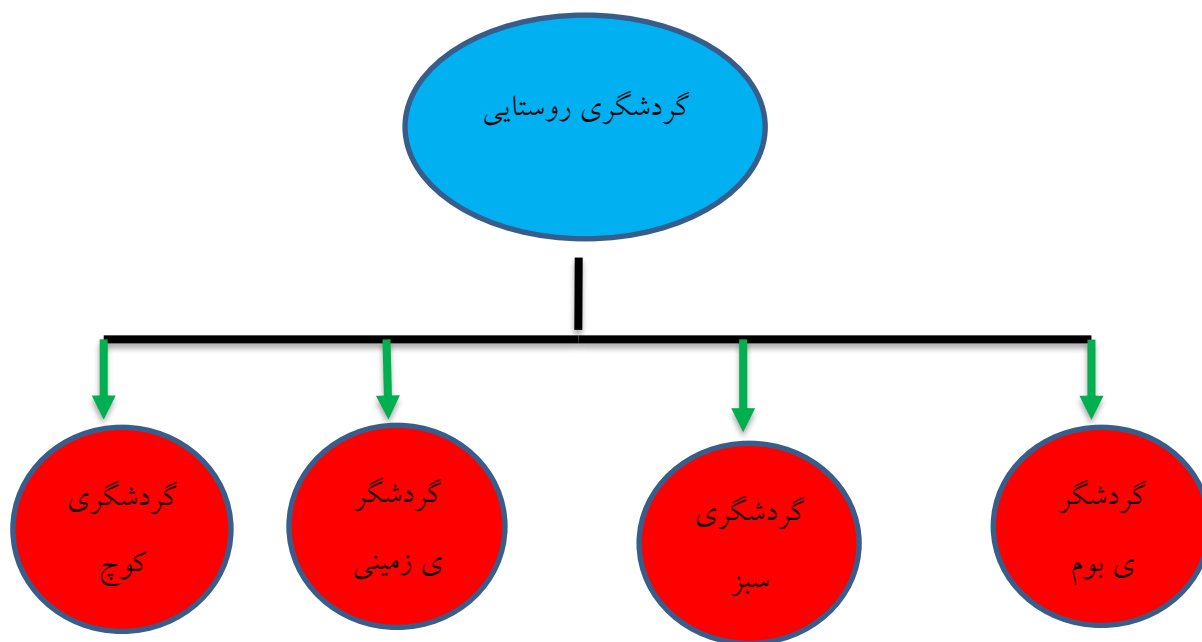
صنعت گردشگری به عنوان صنعت سبز دارای جایگاهی ویژه در مباحث توسعه پایدار محیطی، علی الخصوص در روستاها و حفظ محیط زیست می باشد و همچنین به عنوان سومین صنعت اقتصاد در جهان شناخته شده است (ریاحی و روشنعلی؛ ۱۳۹۷: ۳۲). آنچه امروزه در مباحث گردشگری بسیار مورد توجه قرار گرفته ایجاد محیط هایی است که زمینه های لازم برای همنشینی انسان با طبیعت را فراهم نموده و در مباحث مربوط به اکوتوریسم و بوم گردی، در طراحی فضاهای اقامتی، تفریحی و گردشگری، ضمن حفظ جنبه های سازگاری با اقلیم و محیط طبیعی، با بهره گیری از المان های بومی و مصالح بوم آورد و با تکیه بر استعداد های گردشگری موجود در منطقه به ساخت و راه اندازی مجتمع های گردشگری پرداخته باشد (عطار زاده و زرنندی؛ ۱۳۹۶: ۱۷).

امروزه گردشگری به جریان مستمری بدل شده که می تواند انسان را از جریان پرتلاطم شهر خود ساخته خویش دور کرده و برای زمانی کوتاه میل ذاتی وی را در اتصال به طبیعت اغنا کند. به دلیل است که گردشگری و اقتصاد گردشگری در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است. زیرا گردشگری قادر است انسان را به طبیعت مطلوبش متصل کرده و به عنوان صنعتی سبز، نقش ویژه ای در توسعه پایدار محیط های طبیعی ایفا کند (همتی؛ ۱۳۹۹: ۳۹). بنابراین صنعت گردشگری فرایند تلفیق یافته ای از فضای فیزیکی و جامعه انسانی است که اشکال جدید آن نتیجه تغییر در ارزش ها و نگرش های زندگی انسان، تکنولوژی پیشرفته، رشد انفجار گونه اطلاعات و نیروهای سیاسی است. صنعت گردشگری با ماهیتی چندبعدی، علاوه بر تأمین نیاز گردشگران، باعث تغییرات عمده در سیستم جامعه میزبان می شود (خاتون آبادی و راست قلم؛ ۱۳۹۰: ۳۳۰). این تغییرات اگرچه به عنوان عاملی بیرونی می تواند تهدیدی برای جامعه روستایی باشد، اما در صورت مدیریت، قابل تبدیل به مؤلفه ای پایدار در حفظ و توسعه منظر روستا است.

گردشگری روستایی ابعاد و الگوهایی دارد که الزامات برنامه ریزی برای توسعه گردشگری روستایی بایستی با توجه به آن ها تهیه و تدوین شوند. یکی از این الگوها اکوتوریسم بوده که از مهمترین فعالیت های اقتصادی در نقاط مختلف جهان است و فرصت بسیار مناسبی در اختیار بازدیدکنندگان قرار می دهد تا نسبت به اهمیت و چگونگی محافظت از فرهنگ های محلی و طبیعت آگاه شوند (پور روحانی و همکاران؛ ۱۳۹۴: ۱۱۱). این صنعت در هزاره ی سوم به یکی از پررونق ترین، جذاب ترین و اشتغال زاترین صنعت جهان تبدیل شده است. که از یک سو به

علت اهمیت اقتصادی و از سوی دیگر به دلیل اثرات اجتماعی و فرهنگی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. با توجه به این مهم، توجه به ظرفیت ها و راهبردهای مختلف گردشگری می تواند جنبه های بسیار مثبتی برای ایجاد زمینه های پیشرفت و جایگزینی منابع جدید کسب درآمد به جای منابع دیگر باشد؛ به طوری که توسعه ی آن برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی چون نرخ بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه هستند، از اهمیت فراوانی به لحاظ تنوع بخشی اقتصادی برخوردار باشد (سجاسی و محمودی؛ ۱۳۹۷: ۱۱۴). شکل (۱) گونه های مختلف گردشگری روستایی را نشان می دهد.

شکل ۱: گونه های مختلف گردشگری روستایی



مآخذ: نگارندگان، ۱۴۰۲

رونق گردشگری در هر منطقه تابع شرایط و ویژگی های ملی و منطقه ای شامل عوامل اجتماعی و فرهنگی، جاذبه های طبیعی و تاریخی، کمیت و کیفیت خدمات ارائه شده به گردشگران می باشد (سیدعلی و پور اقبالی؛ ۱۳۹۰: ۴۲). لذا جاذبه ها و خدمات نقش اساسی را در رونق و توسعه ی گردشگری در مکان های جغرافیایی مختلف دارند. به طوری که ویژگی های جاذبه های گردشگری مقصد است که مردم را برای انجام فعالیت های گردشگری، به سوی مقصد هدایت می کند. ایران به عنوان یکی از مقاصد جذاب گردشگری، بی شک ظرفیت جذب گردشگران

بسیاری را دارد که در عرصه تعامل جامعه میزبان - میهمان علاوه بر منابع - اقتصادی چشمگیر، قابلیت توسعه ی فرهنگی و نیز ارائه ی سیمای مثبتی از کشور را به عنوان یک برند گردشگری می تواند داشته باشد. بر این اساس، کشور ایران به دلیل وجود آثار باستانی ملی، تمدنی، تاریخی، زیارتی، طبیعی و... به عنوان یکی از مقصدهای بالقوه ی گردشگری، از قابلیت های بسیار بالایی برخوردار است (پوراحمد و همکاران؛ ۱۳۹۱: ۱۰۷).

کشور ایران جزء ده کشور اول از لحاظ جاذبه های گردشگری، پنج کشور اول از نظر تنوع گردشگری، سه کشور اول از نظر تنوع صنایع دستی و دومین کشور دنیا از لحاظ اقلیمی است که این موضوع بیانگر کم نظیر بودن قابلیت ها و پتانسیل های گردشگری کشور است (ساربان و باختر؛ ۱۳۹۸: ۱۰۸). با توجه به این که کشور ایران از حیث جاذبه های فرهنگی، هنری، قومی، اجتماعی، تاریخی و محیطی و دارا بودن روستاهای متنوع و جذاب در زمره ی شگفت انگیزترین ممالک جهان به شمار می آید؛ لذا جاذبه های فرهنگی تاریخی گردشگری در روستاها، به عنوان هسته ی اصلی مقاصد گردشگری، نقش بسیار اساسی در برنامه ریزی و توسعه ی گردشگری دارند. بر اساس مطالعات انجام شده، در تمام ادوار زندگی اجتماعی بشر هیچ قوم و ملتی یافت نشده که فرهنگ آنها ثابت و استوار مانده باشد (کروبی و بذرافشان؛ ۱۳۹۷: ۷۴).

محمودآباد به علت قرارگیری در نزدیکی مرکز شهرستان (خداآباد)، مهاجر پذیر بودن، سد خاکی، اماکن متبرکه، صنایع دستی، طبیعت بکرو زیبا و نیز تپه های باستانی واقع در آن، به نظر می رسد جاذبه های ویژه روستا بتواند زمینه توسعه گردشگری را فراهم آورده و سبب ایجاد اشتغال و درآمد و حفاظت از محیط طبیعی و تاریخی و ارزش های فرهنگ بومی گردد که علاوه بر تاثیرات مثبت و یا منفی که در ابعاد محیطی و اقتصادی برای این جامعه دارند، به لحاظ فرهنگی نیز بروز تاثیرات و تغییرات قابل توجه در روستا شده است من الجمله، تغییر سبک ازدواج، تغییر پوشاک، تغییر رفتاری، افزایش مهاجرت پذیری، مد گرایی، مصرف گرایی، و... اشاره نمود.

به طوری که ورود و خروج افراد جامعه از شهر به روستا به منظور گذران اوقات فراغت، سبب شده است که برخوردها و تعاملات اجتماعی میان شهرنشینان و روستاییان گسترش یافته و این تعاملات می تواند بستری برای ایجاد تغییراتی در فرهنگ جامعه میزبان فراهم آورد. از این رو، پژوهش حاضر تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل مؤثر بر تغییرات الگوی فرهنگی (سبک ازدواج) روستای محمودآباد را مورد بررسی قرار داده و درصدد است به پرسش زیر پاسخ دهد: آیا گردشگری در تغییرات فرهنگی (سبک ازدواج) روستای محمودآباد نقش داشته است؟

مبانی نظری (تعاریف و مفاهیم)

مفهوم فرهنگ

فرهنگ شیوه زندگی است، شیوه های اندیشیدن، احساس کردن و رفتار کردن، که در نهایت بتوانند زندگی ما را در ساخت های مختلف خرد و کلان ساماندهی کند و جریان زندگی، به شیوه معناداری برای افراد و گروه ها تداوم پیدا کند. فرهنگ مفهوم عامی است که شامل دین و اعتقادات؛ ارزش ها، آداب و رسوم و هرگونه توانایی و عاداتی که آدمی به عنوان عضو جامعه به دست آورد. ادوارد تایلور (۱۹۱۷)، فرهنگ را مجموعه پیچیده‌ای از دانش‌ها، باورها، هنرها، قوانین، اخلاقیات، عادات و هرچه که فرد به عنوان عضوی از جامعه خویش فرامی‌گیرد تعریف می‌کند.

فرهنگ را مجموعه ای از شناخت ها و نحوه ای تفکر و کردارهایی دانسته اند که برای همه افراد جامعه این امکان را فراهم می کند تا با اتخاذ رفتاری مناسب روابط شان را با دیگران و با طبیعت تنظیم کنند (۴: ۱۹۷۲، UNESCO). فرهنگ، بر اساس تعریف ارائه شده، به محیطی تشبیه می شود که عملکرد آن تنظیم رابطه فرد با دنیای خارج از اوست، عملکردی که از طریق القای ارزش ها صورت می گیرد. این جنبه ای است که در عین حال به نقش فرهنگ در مقام حافظ هویت نیز اشاره دارد (نورائی؛ ۱۳۹۳: ۱۱۴).

فرهنگ مفهوم عامی است که شامل دین و اعتقادات، ارزشها، آداب و رسوم و هرگونه توانایی و عاداتی که آدمی به عنوان عضو جامعه به دست می آورد (کماری و همکاران؛ ۱۳۹۷: ۵۶). در دهه ۱۹۸۰ میلادی ضرورت توجه به فرهنگ آشکار و در دهه ۱۹۹۰ میلادی اهمیت آن انکارناپذیر شد؛ تا آنجا که برخی معتقدند شاید دلیل بسیاری از نابسامانی ها و گمراهی های طرح های توسعه به معنای عام و توسعه روستایی به معنای خاص در جهان را باید در بی اعتنایی به فرهنگ ردیابی کرد. اهمیت فرهنگ در دو جنبه خلاصه می شود: نخست جایگاهی که در هویت و موجودیت جامعه دارد و دیگری نقشی که در پیشرفت جوامع ایفا می کند (نقوی و همکاران؛ ۱۳۹۱: ۷۵).

تحول (تغییر) فرهنگی

واژه تغییر فرهنگی در برگرفته حوزه بسیار وسیعی است. تغییر فرهنگی هرگونه تغییر در شیوه زندگی مردم، مادی و غیرمادی است که می تواند نتیجه نوآوری، اختراع و فرهنگ پذیری باشد. تغییر فرهنگی شامل کلیه تغییراتی است که در هر بخشی از فرهنگ اتفاق می افتد که شامل هنر، علم، فناوری، فلسفه و ... نیز تغییرات در اشکال و نقش

های سازمان اجتماعی می شود (چونگلو؛ ۲۰۱۳: ۲۰). تغییر، خصوصیت تمام فرهنگ هاست، ولی میزان و مسیر تغییر از فرهنگی به فرهنگ دیگر و از زمانی به زمان دیگر متفاوت است. تغییر و تحولات فرهنگی و اجتماعی می توانند به طور آهسته و در طی زمان طولانی و یا با سرعت و در مدت زمانی اندک صورت بگیرند.

مقصود و منظور از تغییرات فرهنگی تغییراتی است که در هنر، فرهنگ، آیین و آداب و رسوم، معماری مسکن و رفتار جامعه میزان رخ می دهد، است. فرهنگ تعیین می کند که افراد یک جامعه چطور فکر و احساس کنند؛ فرهنگ اعمال آنها را هدایت می کند و دید آنها را به زندگی تعریف می کند. بر این اساس، پرداختن به تغییرات فرهنگی از ضرورتی انکارناپذیر برخوردار است، چرا که عدم توجه به آن سبب بروز مسائل و آسیب های بسیاری در سطوح خرد و کلان و فردی و اجتماعی خواهد شد. تغییرات بنیادین در نظام ارزش های جامعه معاصر را رونال اینگهارت (۱۹۷۷) تحت عنوان انقلاب خاموش تبیین کرده است. او معتقد است که در اثر توسعه اقتصادی در کشورهای پیشرفته صنعتی، در ارزشهای مادی این جوامع تحول رخ داده به گونه ای که روند این تحول، حرکت از ارزش های مادی به ارزش های فرا مادی را نشان می دهد (کاظمی پور؛ ۱۴۰۰: ۹).

اینگهارت طی مطالعات گسترده خود نشان می دهد، که دگرگونی ارزش ها در میان نسل جدید بیانگر تحول فرهنگی است که نسبت به نسل قدیم رخ داده و در این تحول، کیفیت زندگی و ابراز نظر فردی، برجستگی بیشتری در مقابل هنجارهای اجتماعی، اخلاقی، سیاسی و مذهبی گذشته دارد (رستگار؛ ۱۳۹۴: ۱۶۹).

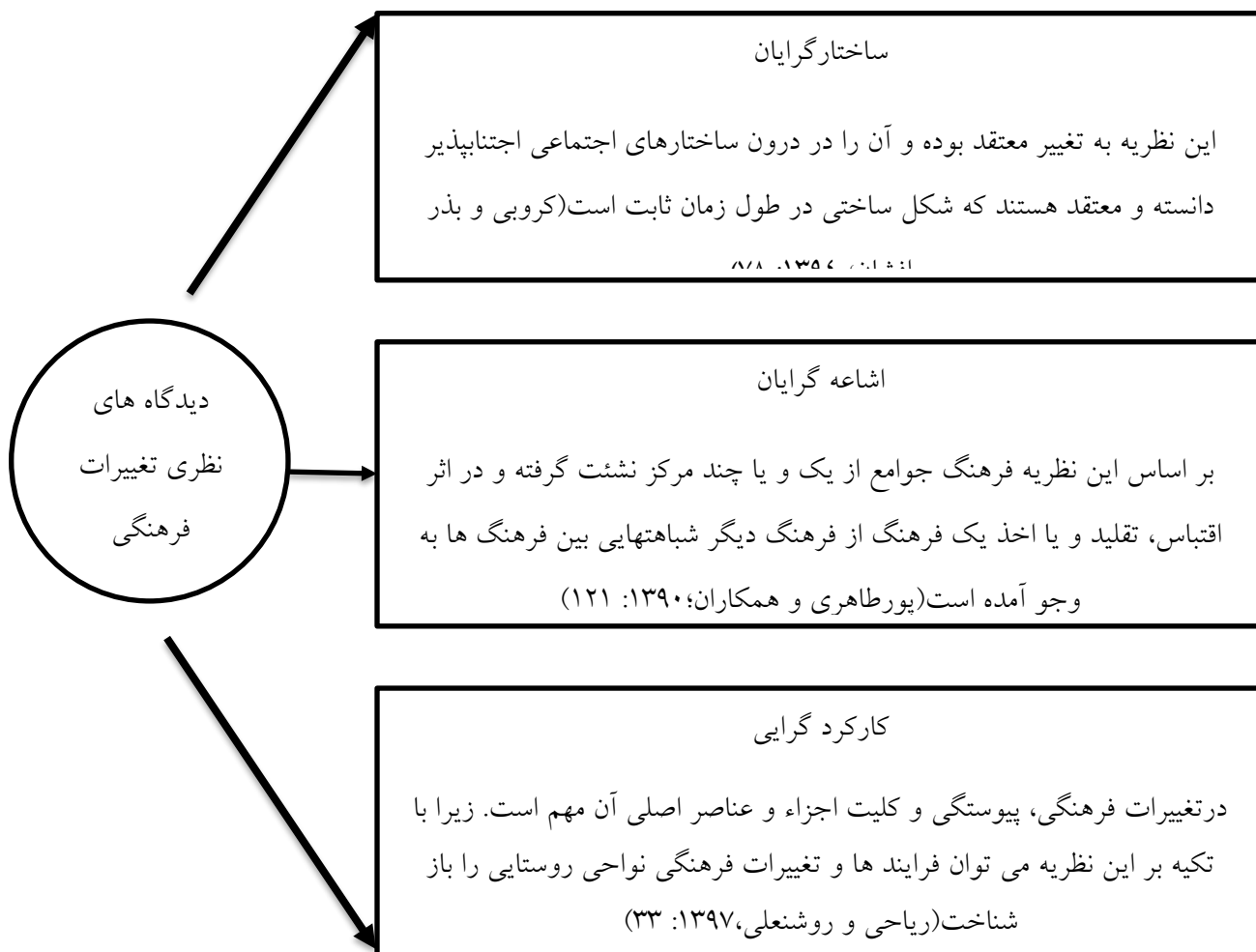
فرهنگ یک جلوه روشن از حیات اجتماعی است. بنابراین گردشگری و جا به جایی انسان ها، علاوه بر آثار عمیق فرهنگی و روحی، به مثابه پلی قلمداد می شود که انسان ها و سرزمین ها و در مفهومی محلی و کوچک تر؛ روستاها را به یکدیگر مرتبط می سازد و موجبات استحکام پیوندهای اجتماعی ملت ها (مکان ها) را فراهم می آورند (شارپلی؛ ۱۳۸۰: ۷۴).

گردشگری با توسعه و گسترش روابط مکانی - فضایی روستاها و دیگر نقاط سکونتگاهی، سبب ایجاد فرصت برای مراودات اجتماعی و تبادلات فرهنگی میان سکونتگاه ها و بالطبع افزایش آگاهی عمومی جامعه روستایی و تکامل و تعالی شخصیت روستائیان با اطلاع از ارزش های فرهنگی خود و دیگر مراکز جمعیتی می شود که در گذر زمان، باعث تحکیم روابط و مناسبات ما بین افراد و در نهایت کاهش قدرت نامتعادل اجتماعی و به وجود آمدن نوعی حس تعلق مکانی (سرزمینی)، اتحاد میان مردم، ملت ها و ایجاد صلح، همبستگی و پرهیز از هرگونه تحقیر محلی و سرزمینی می شود. همچنین اماکن تاریخی و باستانی به علت کم توجهی و نبود اعتبارات لازم برای مرمت و

نگهداری در حال تخریب و نابود شدن در صورت توسعه صنعت گردشگری هستند می توان انتظار داشت که از تخریب و نابودی این آثار گردشگری روستای تاریخی- فرهنگی جلوگیری به عمل آید (شمس الدینی؛ ۱۳۸۹: ۱۰۱-۱۰۰).

گردشگری روستایی از جمله شاخه های گردشگری است که در قرن ۱۷ از اهمیت و جایگاه قابل توجهی برخوردار گردیده است و به یکی از مهمترین مباحث در جوامع علمی جهان تبدیل شده است و صاحب نظران تلاش نموده اند تا با الگوها و روش های مختلف نقش گردشگری را در تجدید حیات اقتصادی و اجتماعی روستاها افزایش دهند. به زعم سزابو گردشگری روستایی نوعی فعالیت توریستی است که برای آنهایی که شغل اصلی آنها کشاورزی است درآمد اهدافی فراهم می آورد (ساربان و باختر؛ ۱۳۹۸: ۱۰۹). تغییرات فرهنگی از دیدگاه های مختلفی مورد بررسی قرار گرفته اند که در شکل (۲) به آنها پرداخته شده است.

شکل ۲: دیدگاه های تغییر فرهنگی



پژوهشگران مختلفی به بررسی تاثیرات گردشگری در زمینه های تغییرات فرهنگی پرداخته و بر ارتباط متقابل آنها پرداخته اند که جدول (۱) به برخی از آنها اشاره داشته است.

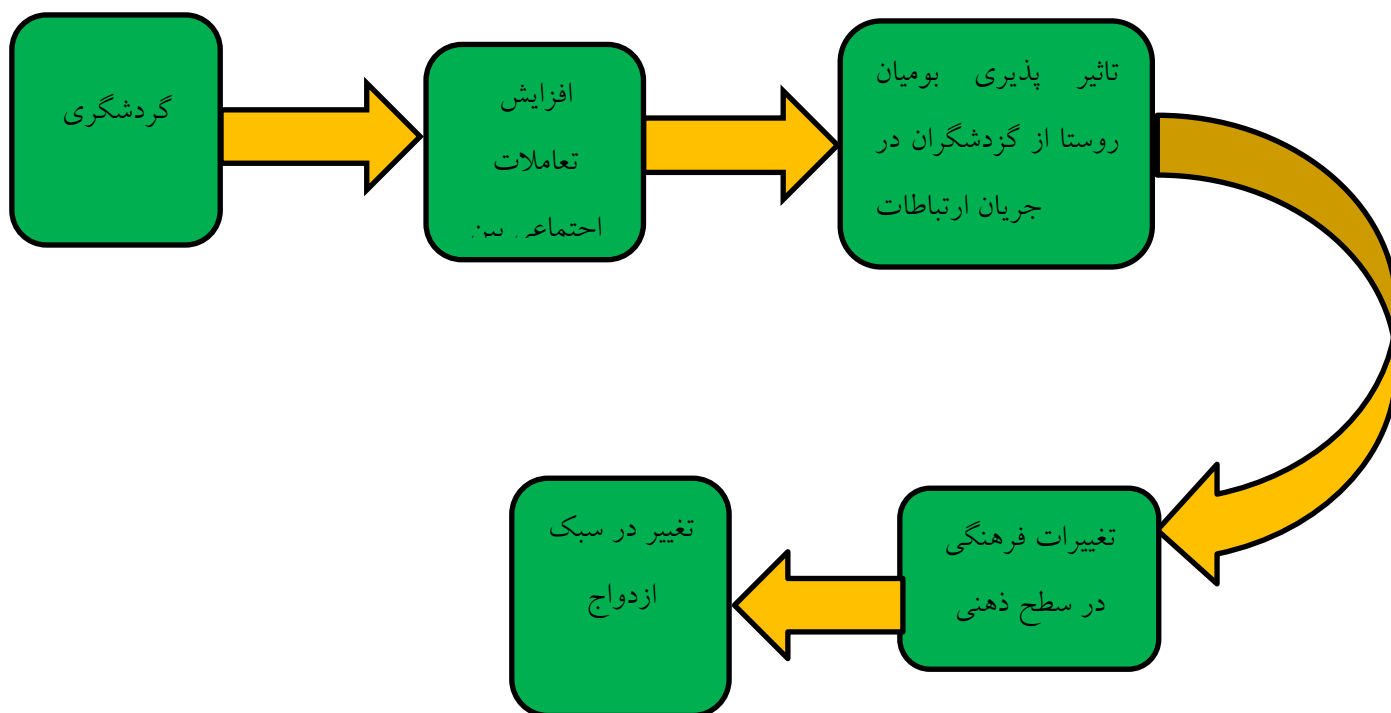
ردیف	محقق / محققین (سال)	عنوان پژوهش	روش تحقیق	نتایج
۱	همتی (۱۳۹۹)	تبیین الگوی شناختی گردشگری روستایی با رویکرد منظر	با روشی کیفی و با اتکا به داده های کتابخانه ای، و از دید صاحب نظران به اتخاذ رویکرد منظر می پردازد.	گردشگری روستایی با خوانش و تعمیق در فرایندهای منظر روستایی، به انتقال و گسترش تجربیات ادراکی ساکنین روستا به گردشگران، کمک می کند.
۲	ایمانی و همکاران (۱۳۹۸)	بررسی اثرات گردشگری روستایی بر کیفیت زندگی (مطالعه موردی: روستای کریک شهرستان دنا)	این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و بر اساس ماهیت توصیفی تحلیلی است. جهت گردآوری داده های مورد نیاز از دو روش کتابخانه ای (فیش برداری) و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) استفاده گردید. به منظور تحلیل متغیرهای تحقیق از آزمونهای آماری کلموگراف اسمیرنف، t - تک نمونه ای و t مستقل بهره گرفته شد.	نتایج حاکی از آن است که گردشگری نتوانسته است باعث بهبود کیفیت زندگی روستای کریک شود.
۴	ریاحی و روشنعلی (۱۳۹۷)	بررسی تاثیر توسعه گردشگری بر تغییرات فرهنگی روستای غریب محله	این تحقیق از نظر هدف؛ کاربردی و از لحاظ ماهیت توصیفی و تحلیلی بوده که جامعه آماری با فرمول کوکران و جمع آوری داده ها به صورت میدانی (پرسش نامه ای) و کتابخانه ای بوده است.	نتایج تحقق نشان می دهد که گردشگری بر سبک های پوشاک- مصرف مواد غذایی - گسترش مصرف گرایی - زبان و گویش بومی و سبک ازدواج تاثیر گذاشته است.
۵	اشکذری و همکاران (۱۳۹۵)	تحلیل نقش جاذبه های فرهنگی در توسعه و جذب گردشگری در یزد	این تحقیق از نظر هدف؛ کاربردی و از لحاظ ماهیت توصیفی و تحلیلی بوده و برای تجزیه و تحلیل میزان اثر گذاری شاخص های مختلف در توسعه گردشگری فرهنگی از مدل تحلیل شبکه (anp) و برای برنامه ریزی راهبردی از مدل سوات استفاده شده است.	نتایج حاکی از آن است که ظرفیت گردشگری فرهنگی و رضایتمندی گردشگران از عوامل بسیار مهم در افزایش در رونق گردشگری فرهنگی شهر یزد می باشد.
۶	علی آبادی و همکاران (۱۳۹۵)	باورهای جامعه روستایی درباره اثرات توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: روستای فش، شهرستان کنگاور)	از فن پیمایش، روش نمونه گیری نیز نمونه گیری سیستماتیک بوده و ابزار جمع آوری اطلاعات پرسش نامه محقق ساخته استفاده شده است.	نتایج نشان می دهد که اثرات گردشگری در سه بخش فرهنگی - اقتصادی و زیست محیطی جای گرفته است. و میانگین باور جامعه روستایی به تغییرات به تغییرات اجتماعی و اقتصادی بیشتر بوده و یک بعد منفی آن آسیب گردشگران به محیط زیست بوده است.

۷	امینی و زیدی (۱۳۹۴)	تأثیرات فرهنگی گردشگری در مناطق روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای ایبانه)	پژوهش حاضر از فنون پیمایشی بهره جسته است.	نتایج حاصل از تحلیل داده ها بر اساس دیدگاه طیفی تداوم / گسست فرهنگی، بیانگر تأثیرگذاری فرهنگی معنی دار گسترش گردشگری، در همه حوزه های آداب و رسوم محلی، روابط و انسجام اجتماعی، مبادلات فرهنگی، کالایی شدن فرهنگ محلی، توجه به میراث فرهنگی، آگاهی های عمومی، ناهنجاری های فرهنگی، نمودهای رفتاری و تغییرات یا واگشت های فرهنگی، در سطح روستا از دیدگاه ساکنان محلی است.
---	---------------------	---	---	--

مآخذ: نگارندگان، ۱۴۰۲

مدل نظری تحقیق

تغییرات فرهنگی که بر اثر توسعه گردشگری در مناطق گردشگری پذیر شکل می گیرد، در دو سطح عینی و ذهنی قابل بحث و گفتمان است. تغییرات عینی، تغییر در شیوه های مادی و ملموس زندگی افراد است و تغییرات ذهنی، تغییر در سطوح درونی و پنهانی زندگی را شامل می شود.



مواد و روش ها

پژوهش حاضر تحلیلی - توصیفی و از نظر هدف کاربردی است. جامعه آماری این تحقیق متشکل از ۱۵ نفر از مدیران محلی روستای محمودآباد و کارشناسان این حوزه را تشکیل می دهند. به منظور گردآوری داده ها از دو روش اسنادی و میدانی به صورت پرسش نامه محقق ساخته و در اختیار مدیران محلی و کارشناسان گرفت. پرسش نامه مذکور متشکل از دو بخش است. بخش نخست مرتبط با ویژگی های جمعیت شناختی افراد و بخش دوم در ارتباط ارزیابی تغییرات فرهنگی ایجاد شده (سبک ازدواج) در اثر گردشگری در منطقه مورد مطالعه، بر اساس شاخص های تغییرات فرهنگی در نظر گرفته شده است (جدول ۲). روش پژوهش این مقاله دیمتل است که به دلیل وزن دهی به عوامل و مقایسه عوامل با یکدیگر به صورت زوجی و تعامل بیشتر این عوامل و همچنین ساختاردهی و دسته بندی عوامل در گروه های علت و معلولی انتخاب شده است. به عبارت دیگر جهت دستیابی به یک تجزیه و تحلیل دقیق تر در بررسی روابط تأثیرپذیری و تأثیرگذاری بین عوامل تعیین شده استفاده می شود.

جدول ۲: گویه های تحقیق

مفهوم	مؤلفه	گویه (متغیر)	تعداد
تغییر فرهنگی	سبک ازدواج	سبک برگزاری ازدواج، سن ازدواج، نوع همسرایی و همسرگزینی، میزان درآمد، برگزاری ماه عسل	۶

محدوده مورد مطالعه

محمودآباد مرکز بزرگترین دهستان استان زنجان و بخش مرکزی شهرستان خدابنده است. فاصله این روستا تا مرکز شهرستان ۱۶ کیلومتر و تا مرکز استان ۱۰۵ کیلومتر برآورد شده است. این روستا در عرض جغرافیایی ۳۰ درجه و ۰۰ دقیقه و ۴۰ ثانیه و طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه و ۴۶ ثانیه واقع شده است (عکس ۱) و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۸۰۰ متر است (شهبازی؛ ۱۳۹۹: ۴۱). براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، جمعیت آن ۲۸۰۲ نفر و مشتمل بر ۵۵۸ خانوار بوده است (شهبازی و موسوی، ۱۴۰۰: ۲۲). زبان مردم محمودآباد ترکی که در واقع زبان محاوره است. قدمت روستا را به درستی نمی توان مشخص کرد اما از آثار تاریخی روستا، همچون حمام قدیمی (خزینه ای) واقع در ضلع شمالی روستا، تپه های باستانی ینگ کُند، تُورومتای؛ مهدی قشلاقی منتسب

به دوران ساسانیان، تپه گویجه قبه که مربوط به سده های اولیه دوران تاریخی پس از اسلام (جدول ۳) (تصویر ۲)، وجود قلعه باستانی خوانین در ضلع شمالی روستا (تصویر ۳)، قبرستان گبر زرتشتی که هنوز به لحاظ باستان شناختی مورد بررسی قرار نگرفته است، می توان اذعان نمود که سابقه سکونت در این روستا طولانی و لیکن، به طور مشخص، روشن نیست و به بررسی و تحقیقات بیشتری نیاز دارد (شهبازی، ۱۳۹۹: ۴۱). علاوه بر این، روستا با داشتن جاذبه های طبیعی (عکس ۴) و گیاهان داروئی (عکس ۵)، اماکن متبرکه (تصویر ۶)، داشتن سد خاکی^۱ (تصویر ۷) و همچنین صنایع دستی به مانند دلو^۲، پارو و... (عکس ۸) می تواند گردشگران بی شماری را به خود جذب نماید و هر ساله شاهد این امر هستیم.

عکس ۱: تصویر ماهواره ای منطقه مورد مطالعه



منبع: <https://www.google.com>: ۱۴۰۲

^۱. این سد با هدف بهره وری از جریان های سطحی و به منظور توسعه آبیاری کشاورزی منطقه در شش کیلومتری روستای محمود آباد احداث شده است. این سد را یک میلیون متر مکعب و حجم آب تنظیم شده سالیانه را یک میلیون و ۸۰۰ هزار مترمکعب عنوان کرده اند. این سد با ۱۵ متر ارتفاع تاج و ۲۵۰ متر عرض، بیش از ۱۹ کیلومتر مربع مساحت حوزه آبریز دارد.

^۲. در ساخت دلو از لاستیک های کهنه و فرسوده کامیون، تراکتور و خودروها استفاده می شود. و برای کارهای ساختمانی، سطل، خورجین، و اشتر دستگاه پمپ آب و سطل آسغال مورد استفاده قرار می گیرد.

جدول ۳: تپه های باستانی محمودآباد

ردیف	نام تپه باستانی	دوره	تاریخ ثبت در آثار ملی	شماره ثبت
۱	تورومتای	ساسانیان	۱۰ خرداد ماه ۱۳۸۲	۸۹۳۲
۲	مهدی قشلاق	ساسانیان	۱۰ خرداد ماه ۱۳۸۲	۸۹۲۳
۳	گویچه قیه	پس از اسلام	۱۰ خرداد ماه ۱۳۸۲	۸۹۲۶
۴	ینگى کند	پس از اسلام	۱۰ خرداد ماه ۱۳۸۲	۸۹۲۵

مآخذ: <https://fa.wikipedia.org>; ۱۴۰۲

تصویر ۲: گویچه قیه



تصویر ۳: بقایای قلعه باستانی



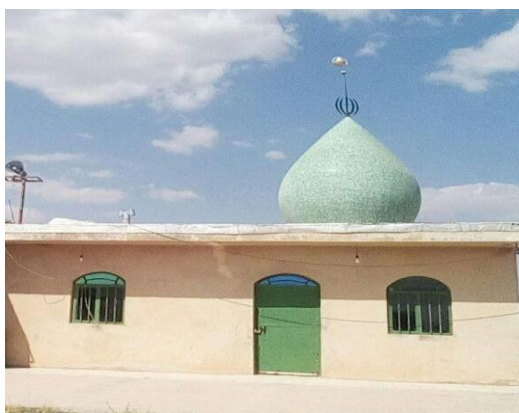
تصویر ۵: طبیعت محمودآباد



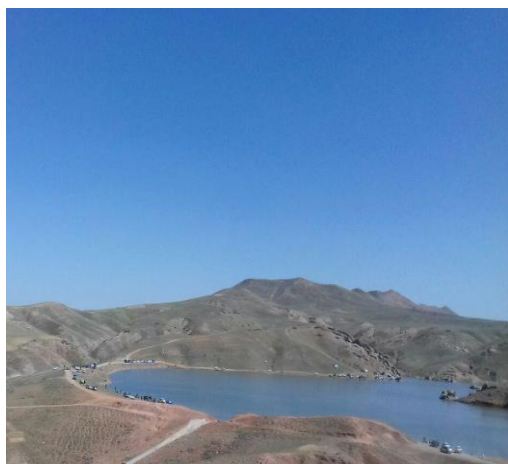
تصویر ۵: گیاهان دارویی



تصویر ۶: اماکن متبرکه (مقبره سید اسداله موسوی)



تصویر ۷: سد خاکی محمودآباد



تصویر ۸: صنایع دستی محمودآباد



تکنیک تجزیه و تحلیل داده ها؛ روش دیمتل^۱

این مطالعه به ارزیابی و شناسایی تاثیر گردشگری بر تغییرات فرهنگی (سبک ازدواج) در روستای محمودآباد با استفاده از روش دیمتل پرداخته است. روش دیمتل را در اواخر سال ۱۹۷۱ گابوس و فونتلا برای حل مسائل پیچیده به کار گرفتند. روش دیمتل برای ایجاد نقشه روابط شبکه روابط متقابل بین عوامل را ایجاد می کند. در تصمیم گیری های چند معیاره، هنگامی که لازم باشد مسائل پیچیده در حین روشن کردن روابط میان عناصر مهم آن ها حل شود، باید از روش دیمتل استفاده گردد. در تکنیک دیمتل، روابط کمی بین عوامل چندگانه یک مسأله و تاثیر هر یک از آن ها بر دیگری محاسبه می شود. گفتنی است که در این روش، میزان تاثیر مستقیم و غیرمستقیم عوامل بر یکدیگر سنجیده می شود. با روش دیمتل می توان عوامل موجود را به دو گروه علت و معلول تقسیم کرد. برای این کار باید مراحل زیر را انجام داد. گام های این تکنیک به شرح زیر است.

گام اول: تشکیل ماتریس ارتباط مستقیم (M).

در این گام ابتدا ماتریس زوجی عوامل را تشکیل می شود. سپس، تاثیرگذاری عوامل دو به دو با یکدیگر بررسی می شود. برای مشخص کردن میزان تاثیرگذاری عوامل بر یکدیگر از جدول ۴ استفاده می کنیم.

$$Z = \frac{x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n}{n}$$

فرمول ۱:

در این فرمول n تعداد پاسخ دهندگان است که در این مقاله تعداد آنها ۱۵ نفر است و به ترتیب $x_1, x_2, \dots, x_n$ که ماتریس مقایسات زوجی خبره ۱، خبره ۲، ... و خبره n است.

جدول ۴. مقادیر تأثیرگذاری عوامل بر یکدیگر

۰	بی تأثیر
۱	تأثیر کم
۲	تأثیر متوسط
۳	تأثیر زیاد
۴	کاملاً تأثیر گذار

گام دوم: نرمال کردن ماتریس ارتباط مستقیم ($N = K * M$).

برای نرمال سازی از روش میانگین حسابی استفاده می شود. ابتدا جمع سطرها و ستون ها محاسبه می شود. معکوس بزرگترین عدد سطر و ستون K را تشکیل می دهد. تمامی مقادیر جدول بر معکوس ماتریس عدد ضرب می شود تا ماتریس نرمال شود.

$$x_{ij}^* = \frac{x_{ij}}{\sum x_j}$$

فرمول ۲

در این فرمول x_{ij} نمایانگر درایه ای از ماتریس است که در سطر i و ستون j مستقر شده است.

گام سوم: محاسبه ماتریس ارتباط کامل (T).

برای محاسبه ماتریس ارتباط کامل ابتدا ماتریس همانی تشکیل می شود. سپس ماتریس همانی (I) را منهای ماتریس نرمال کرده و سپس ماتریس حاصل معکوس می گردد. در نهایت ماتریس نرمال در ماتریس معکوس ضرب می شود.

$$T = N * (I - N)^{-1}$$

فرمول ۳

در این رابطه N ماتریس نرمال شده و I ماتریس یکه است.

گام چهارم: ایجاد نمودار علی معلولی

برای تعیین نقشه روابط شبکه باید شدت آستانه محاسبه شود. با این روش می توان از روابط جزئی صرف نظر کرده و شبکه روابط قابل اعتنا را ترسیم کرد. تنها روابطی که مقادیر از مقدار آستانه بزرگ تر باشد در نقشه روابط T آنها در ماتریس شبکه نمایش داده خواهد شد. برای محاسبه مقدار آستانه محاسبه T روابط کافی است تا میانگین مقادیر ماتریس شود. بعد از آنکه شدت آستانه تعیین شد، تمامی مقادیر که کوچکتر از آستانه باشد صفر شده، یعنی آن T ماتریس رابطه علی در نظر گرفته نمی شود.

گام پنجم: رسم نمودار علی (علت و معلولی)

در این نمودار که نتایج ماتریس روابط کلی به دست می آید، $D+R$ محور افقی را نشان می دهد که نشانگر اهمیت شاخص است و از اضافه کردن D به R دست می آید. D جمع ستونی ماتریس روابط کلی است و نشان می دهد که یک شاخص چقدر از شاخص های دیگر تأثیر می پذیرد؛ در حالی که R نشان دهنده جمع سطری ماتریس روابط کلی است و نشان می دهد که یک شاخص چقدر بر شاخص های دیگر تأثیر می گذارد. محور عمودی $D-$ R از تفریق D از R به دست می آید و می تواند شاخص ها را به دو گروه علت و معلولی تقسیم کند. اگر این مقدار مثبت باشد، شاخص به گروه علت تعلق دارد و در صورت منفی بودن، متعلق به گروه معلول است.

بحث و یافته ها

صنعت گردشگری به دلیل واردات ارز به داخل کشور و اشتغال زایی زیاد و عدم نیاز به آموزش نیروی کار در مدت زمان طولانی راندمان بالایی داشته که همین امر موجب شده تا کشورهای اروپایی بیشتر سرمایه و بودجه خود را به این صنعت اختصاص دهند. در این بخش ابتدا تجزیه و تحلیل داده ها بر اساس ویژگی های جمعیت شناختی و فردی پاسخ دهندگان به تفکیک بیان می شود و در قسمت بعد به منظور تجزیه و تحلیل داده های به دست آمده در این پژوهش از تکنیک دیمتل استفاده شده است.

جدول ۴: ویژگی های جمعیت شناختی پاسخگویان

درصد	تعداد	ویژگی	
۶۷	۱۰	متاهل	وضعیت تاهل
۳۳	۵	مجرد	
۶۰	۹	مرد	
۴۰	۶	زن	
۲۰	۳	فوق دیپلم و پایین تر	سطح سواد
۱۳	۲	لیسانس	
۲۷	۴	فوق لیسانس	
۴۰	۶	دانشجوی دکتری	
۲۷	۴	۳۰-۳۹	سن
۵۳	۸	۴۰-۴۹	
۱۳	۲	۵۰-۵۹	
۷	۱	۶۰-۶۹	

مراحل تکنیک دیمتل

گام اول: محاسبه ماتریس میانگین

جمع نظرات مدیران محلی و کارشناسان بخش که شامل ۱۵ عدد پرسشنامه می باشد در این مرحله به دست آمده است که در قالب جدول (۵) ارائه شده است.

جدول ۵: ماتریس میانگین

۱۰/۵۳	سبک برگزاری ازدواج
۱۳/۱۳	سن ازدواج
۸/۵۳	نوع همسرایی و همسر گزینی
۱۲/۲۶	میزان درآمد
۱۰/۲۶	برگزای ماه غسل
۱۳/۱۳	میانگین

گام دوم: نرمال سازی داده ها

ماتریس استاندارد (N)	سبک برگزاری ازدواج	سن ازدواج	نوع همسریابی و همسرگزینی	میزان درآمد	برگزاری ماه غسل
سبک برگزاری ازدواج	۰	۰/۲۸	۰/۰۸	۰/۳۰	۰/۱۲
سن ازدواج	۰/۲۹	۰	۰/۳۱	۰/۰۹	۰/۲۹
نوع همسریابی و همسرگزینی	۰/۱۲	۰/۲۸	۰	۰/۱۷	۰/۰۶
میزان درآمد	۰/۳۲	۰/۱۲	۱/۵۰	۰	۰/۲۳
برگزاری ماه غسل	۰/۰۴	۰/۳۴	۰/۰۷	۰/۳۱	۰

گام سوم: محاسبه ماتریس کلی روابط

ماتریس مقایسات زوجی	سبک برگزاری ازدواج	سن ازدواج	نوع همسریابی و همسرگزینی	میزان درآمد	برگزاری ماه غسل
سبک برگزاری ازدواج	۰	۳/۸	۱/۰۶	۴/۰۶	۱/۶
سن ازدواج	۳/۸۶	۰	۴/۲	۱/۲	۳/۸۶
نوع همسریابی و همسرگزینی	۱/۶	۳/۷۳	۰	۲/۳۳	۰/۸۶
میزان درآمد	۴/۳۳	۱/۶	۲	۰	۴/۳۳
برگزاری ماه غسل	۰/۶	۴/۵۳	۱	۴/۲۳	۰

گام چهارم: ایجاد نمودار علی

	سبک برگزاری ازدواج	سن ازدواج	نوع همسریابی و همسرگزینی	میزان درآمد	برگزاری ماه غسل
R	۵/۳۳	۶/۴۱	۴/۳۹	۵/۶۴	۵/۵۰
D	۵/۴۲	۶/۱۳	۴/۴۵	۵/۹۱	۵/۳۴

سبک برگزاری ازدواج	سن ازدواج	نوع همسریابی و همسرگزینی	میزان درآمد	برگزاری ماه غسل
D+R	۱۰/۷۵	۸/۸۵	۱۱/۵۵	۱۰/۸۵
D-R	۰/۰۹	۰/۰۶	۰/۲۷	-۰/۱۵

محاسبه آستانه روابط (ارزش آستانه)

ماتریس T	سبک برگزاری ازدواج	سن ازدواج	نوع همسریابی و همسرگزینی	میزان درآمد	برگزاری ماه غسل
سبک برگزاری ازدواج	۰/۹۴	۱/۳۲	۰/۸۵	۱/۲۱	۱/۰۸
سن ازدواج	۱/۲۶	۱/۲۷	۱/۱۱	۱/۲۰	۱/۲۹
نوع همسریابی و همسرگزینی	۰/۸۸	۱/۱۳	۰/۶۴	۰/۳۳	۰/۸۵
میزان درآمد	۱/۲۵	۱/۳۳	۰/۹۴	۱/۰۸	۱/۲۹
برگزاری ماه غسل	۰/۹۸	۱/۳۵	۰/۸۴	۱/۱۹	۰/۹۶
ارزش آستانه	۱/۰۹				

گام پنجم:

رسم نمودار علی. یک دستگاه مختصات دکارتی رسم می کنیم که محور طولی (عمودی) آن (D+R) و نمودار عرضی (افقی) آن (D - R) است و موقعیت هر عامل با توجه به مختصات نقطه ای (D + R و D - R) مشخص می شود.

با توجه به زوج مرتب های $(D_i + R_i)$ و $(D_i - R_i)$ نمودار علی به شرح شکل (۳) ترسیم می شود.

محور افقی نمودار اهمیت معیارها و محور عمودی تأثیرگذاری یا تأثیرپذیری معیارها را نشان می دهد. با توجه به تکنیک دیمتل؛ هرچه مقدار D+ R برای شاخصی بیشتر باشد، اهمیت آن شاخص بیشتر است. اگر برای یک شاخص مقدار D-R مثبت شود، آن شاخص اثرگذار و اگر مقدار D-R منفی شود، آن شاخص اثرپذیر می باشد.

در شکل (۳) نقاطی که بالای محور افقی قرار گرفته اند، نشانگر شاخص های اثرگذار و نقاطی که زیر محور افقی قرار دارند، نشانگر شاخص های اثرپذیر می باشند. به عبارتی دیگر نقاطی که بالای محور افقی اند تأثیرگذار و نقاطی که زیر محور افقی اند تأثیرپذیرند.

شکل ۳: - تأثیرپذیری و تأثیرگذاری شاخص های اصلی



جمع بندی و نتیجه گیری

امروزه گردشگری به عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد جهانی سهم چشمگیری را در تغییرات فرهنگ جوامع مقصد به خصوص در روستاها ایفا می کند. حفظ فرهنگ های بومی به این دلیل ضرورت دارد که این فرهنگ ها نشانگر تاریخ و مدنیت یک سرزمین هستند؛ فرهنگ های بومی برای یک کشور هویت ساز هستند. وحدت و انسجام ملی در عین تکرار عرف ها و هنجارهای بومی، بیانگر هویت یک ملت خواهد بود. یکی از مسیرهای برقراری سیطره فرهنگ شهری، گردشگری؛ به ویژه گردشگری از شهر به روستا است. گردشگران شهری که از شهر به روستا سفر

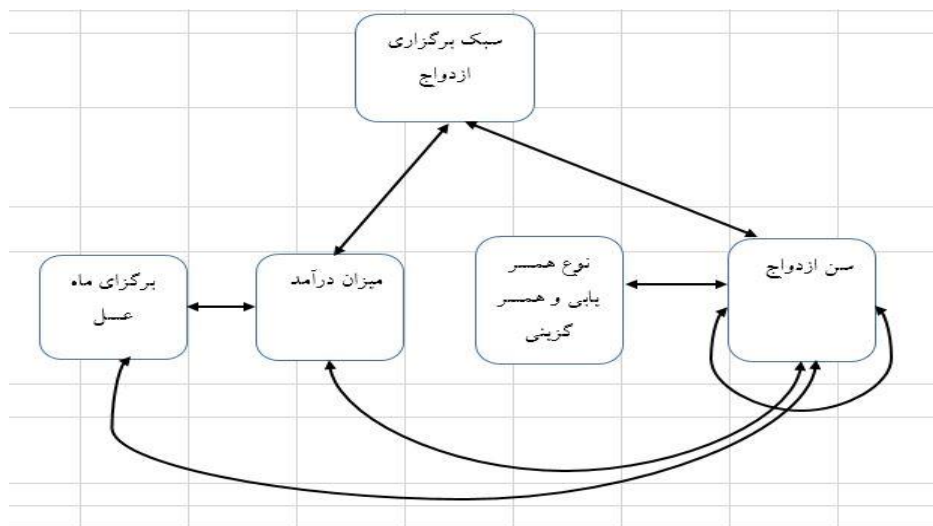
می کنند تا دمی چند از مشکلات شهر و شهرنشینی بیاسایند، بدون آگاهی از بایسته های اجتماعی و فرهنگی زندگی روستایی، همواره با خود آسیب هایی را برای فرهنگ بومی و متعاقباً زندگی اجتماعی روستاییان به همراه می آورند.

روستای محمودآباد یکی از مقاصد گردشگران شهری است که به خصوص در سال های اخیر مورد هجوم بی رویه گردشگران شهری را گرفته است. ارزان بودن قیمت زمین و مسکن در این منطقه، مواصلاتی بودن و دسترس آسان به مسیرهای اصلی، ویژگی خاص جغرافیایی، دایر بودن تمامی امکانات سیاسی؛ ادار؛ فرهنگی؛ آموزشی و بهداشتی، داروهای گیاهی منطقه، اماکن متبرکه انگیزه ای برای شهرنشینان نقاط دور و نزدیک شده است تا در این روستا به ساخت و سازها بپردازند که این امر سبب انتقال الگوهای فرهنگی به صورت یک سویه از شهری ها به روستایی ها شده است. این اتفاق به ویژه در میان قشر جوانان بیشتر به چشم می خورد. این مسئله سبب شده است که همین قشر جوان که قرار است الگوهای فرهنگی بومی را حفظ کنند و تداوم بخشند، تا حد زیادی از فرهنگ خود بیگانه شوند و در جست و جوی تغییر باورهای فرهنگی شان برآیند.

در پژوهش حاضر ضمن معرفی قابلیت ها و پتانسیل های طبیعی - تاریخی گردشگری که حاکی از تنوع و فراوانی جاذبه های توریستی روستای محمودآباد از توابع بخش مرکزی شهرستان خدابنده اقدام شد، دیدگاه مدیران محلی و کارشناسان حوزه روستایی در مورد اثرات گردشگری بر تغییرات الگوهای فرهنگی (سبک ازدواج) روستای محمود آباد مورد بررسی قرار گرفت. پس از این مرحله برای تجزیه و تحلیل داده های پژوهش از تکنیک دیمتل فازی استفاده شد.

همان گونه که از خواص و نتایج به کارگیری تکنیک دیمتل بر می آید این تکنیک علاوه بر اینکه قابلیت رتبه بندی و تعیین میران اهمیت مؤلفه ها را دارد، این قابلیت را هم دارد که به واسطه به کارگیری آن می توان مؤلفه هایی که خصلت اثرگذاری بر رفتار سایر مؤلفه های تحقیق را دارند شناسایی نمود و از آن جا که در این پژوهش از نوع دیمتل فازی نیز استفاده شده دقت نتایج افزایش یافته است. لذا دستاوردهای این پژوهش هم از حیث دقت و هم از حیث شدت تأثیرگذاری می توانند برای تصمیم گیری های آینده مدیران حوزه گردشگری کشور مفید باشد. پس از اجرای تکنیک مشاهده می شود عوامل مؤثر به دو گروه اثرگذار و اثرپذیر تفکیک گردیده اند. به منظور واکاوی عوامل اثرگذار و اثرپذیر می توان عوامل اثرگذار را عوامل علی و عوامل اثرپذیر را عوامل معلولی نیز در نظر گرفت، (شکل ۳) شمایی از عوامل اثرگذار و اثرپذیر را به تصویر کشیده است.

شکل ۳: عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیر مؤثر گردشگران در تغییرات فرهنگی (ازدواج)



منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲

یافته های این پژوهش حاکی از آن است که گردشگری در حوزه مورد مطالعه در بروز تغییرات فرهنگی - سبک ازدواج مؤثر بوده است. در این پژوهش رابطه گردشگری و تغییرات فرهنگی با مؤلفه سبک ازدواج با ۵ شاخص (سبک برگزاری ازدواج - سن ازدواج - نوع همسر یابی و همسر گزینی - میزان درآمد - برگزاری ماه عسل) مورد سنجش قرار گرفته است. مطابق نتایج به دست آمده، گردشگری بر مؤلفه سبک ازدواج تأثیر گذاشته است و به نظر می رسد که در تغییر فرهنگی ابتدا جنبه های صوری و ظاهری فرهنگ تغییر می کنند و ایجاد تغییر در جنبه های درونی فرهنگ نیازمند زمانی طولانی تری است و تحول سریع آن به سرعت امکان پذیر نیست.

پس از تجزیه و تحلیل عوامل به دو گروه تأثیرگذار و تأثیرپذیر تفکیک شدند (شکل ۴) که می توان عوامل تأثیرگذار را عوامل علی و عوامل تأثیرپذیر را عوامل معلولی در نظر گرفت.

شکل ۴: عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیر گردشگری بر تغییر فرهنگ



منبع: نگارندگان؛ ۱۴۰۲

به کمک روش دیمتل عوامل فوق اولویت و رتبه بندی شدند که به ترتیب عوامل سن ازدواج و میزان درآمد بیشترین تأثیرگذاری و عوامل نوع همسرگزینی و همسرگزینی و سبک برگزاری ازدواج بیشترین تأثیرپذیری را در انتخاب مردم برای یک مکان برای گردشگری دارند و با توجه به دیگر اطلاعات به دست آمده می توان گفت عوامل میزان درآمد، سبک برگزاری ازدواج، نوع همسرگزینی و همسرگزینی به ترتیب بیشترین تعاملات و روابط و برگزاری ماه عسل و سن ازدواج کمترین روابط و تعاملات را با سایر عوامل دارند؛ به این معنا که اثر زیادی (تأثیرگذاری و تأثیرپذیری) در دیگر عوامل دارند.

پیشنهاد برای تحقیق های آتی

پیشنهاد می شود در پژوهش های آتی از تکنیک های تصمیم گیری چندمعیاره برای اولویت بندی، رتبه بندی و وزن دهی عوامل تأثیرگذار بر تغییرات فرهنگی در حوزه های مقاصد گردشگری به خصوص برای مناطق روستایی استفاده شود.

منابع

- ❖ پور روحانی؛ ماجده، پورجعفر؛ محمد رضا، یدقار؛ علی (۱۳۹۴)، اهداف، ارکان و الزامات برنامه ریزی گردشگری روستایی با تأکید بر بوم -گردشگری (نمونه مطالعاتی: روستای شیاده، شهرستان بابل)؛ مسکن و محیط، شماره ۱۵۵، صص ۱۰۹-۱۲۶.
- ❖ پوراحمد؛ احمد و همکاران (۱۳۹۱)، بررسی و تحلیل نقش موزه ها در توسعه ی گردشگری فرهنگی (مطالعه ی موردی موزه های شرق استان مازندران)، مجله ی برنامه ریزی و توسعه ی گردشگری سال اول (۱): ۱۰۵-۱۲۸.
- ❖ پورطاهری؛ مهدی؛ رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ حسینی، نعمت اله (۱۳۹۰)، نقش میراث فرهنگی در کیفیت زندگی ساکنان روستایی مطالعه موردی؛ بخش مرکزی شهرستان لامرد، فصلنامه فضای جغرافیایی، شماره ۳۳.
- ❖ حیدری ساربان، وکیل؛ باختر، سهیلا (۱۳۹۸)، سنجش و ارزیابی اثرات گردشگری پیرامون ارتقای کیفیت زندگی در مناطق روستایی مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان کرمانشاه، مهندسی جغرافیایی سرزمین، ۳ (۶)، ۱۲۱-۱۰۷.
- ❖ رستگار؛ خالد امیر و میثم محمدی (۱۳۹۴)، تغییرات فرهنگی و افت باروری در ایران، بر پایه تحلیل ثانوی داده های پیمایش ارزش ها و نگرش های ایرانیان، فصلنامه جامعه شناسی کاربردی، سال ۲۶، شماره ۵۸ (۲)، ۱۵۹-۱۸۰.
- ❖ سجاسی قیداری؛ حمداله، محمودی؛ حمیده (۱۳۹۷)، نقش جاذبه های فرهنگی تاریخی، مقصدهای روستایی در توسعه ی گردشگری - مطالعه ی موردی: شهرستانهای مشهد و بینالود فصلنامه ی مطالعات توسعه ی اجتماعی فرهنگی، دوره ی ۷، شماره ی ۱، ۱۱۳-۱۴۱.
- ❖ سیدعلی پو؛ سید خلیل و اقبالی؛ ناصر (۱۳۹۰)، نقش جاذبه های اکوتوریستی، فرهنگی و تاریخی در توسعه ی گردشگری استان سمنان. فصلنامه ی جغرافیایی فضای گردشگری، ۱ (۱)، ۴۱-۶۱.
- ❖ شارپلی؛ ریچارد جولیا (۱۳۸۰)؛ گردشگری روستایی، رحمت الله منشی زاده و فاطمه نصیری، منشی، تهران.

- ❖ شمس الدینی؛ علی(۱۳۸۹)، گردشگری روستایی راهکاری سازنده برای توسعه روستایی نمونه موردی: روستای فهلان، مسکن و محیط روستا، ۱۳۱، ۱۰۷-۹۵.
- ❖ شهبازی؛ حسین رضا؛ موسوی محمودآبادی، سیده بهاره(۱۴۰۰)، جغرافیای محمودآباد خدابنده، قلم مهر.
- ❖ شهبازی، حسین رضا(۱۳۹۹)، جامعه شناسی روستایی با نگاهی بر محمودآباد، قلم مهر.
- ❖ عطازاده؛ ابراهیم و محمودی زرنندی؛ مهناز(۱۳۹۶)، بررسی چگونگی تأثیر طراحی محیطی بومی بر گردشگری روستایی (نمونه موردی: منطقه ارس)، فصلنامه پژوهش در علوم، مهندسی و فناوری، ۳(۳)، ۱۸ - ۳۵.
- ❖ کاظمی پور؛ شهلا(۱۴۰۰)، تغییرات فرهنگی و تحول خانواده معاصر با تأکید بر ازدواج و فرزندآوری؛ فصلنامه رهپوی ارتباطات و فرهنگ، فصل ۱، شماره ۱.
- ❖ کروی؛ مهدی و بذرافشان، سیما(۱۳۹۴)، توسعه گردشگری و تغییر الگوی فرهنگی در نواحی روستایی (مورد مطالعه؛ روستای آسیاب سر شهرستان بهشهر)، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، شماره ۸(۲)، ۷۳-۹۴.
- ❖ کمری؛ سجاد و همکاران(۱۳۹۷)، بررسی نقش اماکن متبرکه بر مسائل فرهنگی اعتقادی مردم و تأثیرات ژئوپلیتیکی آن (موردی؛ استان مازندران)، نگرش های نو در جغرافیای انسانی، شماره ۸(۳)، ۵۵-۶۵.
- ❖ نورائی؛ مهرداد(۱۳۹۳)، تحلیلی بر تأثیرات متقابل هویت فرهنگی و تغییرات جامعه، جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۵ شماره(۱)، ۱۱۳-۱۲۱.
- ❖ همتی؛ مرتضی(۱۳۹۹)، تبیین الگوی شناختی گردشگری روستایی با رویکرد منظر؛ مجله گردشگری فرهنگ، شماره ۱(۲)، ۳۹ - ۴۶.
- ❖ UNESCO (1972). 'Réunion d'expert sur les notions de race, d'identité et de dignité', la société plural, Paris, 3-7 Juillet, 1972'.
- ❖ Chongloi, L. (2013). Culture change among the kuki; A case study of chalva village in manipur. Journal of North East India Studies, 3 (1), 18-39.